

Unitățile de măsură ale hotărârii judecătorești

Measuring the Unmeasurable

Cornelia-Ioana AILIOAIE¹

Bianca-Aureliana MOGA²

Alexandra-Marinela POPESCU³

Rezumat: Preocuparea magistraților de a acționa independent, imparțial și de a pronunța o soluție legală și temeinică este îngreunată de anumiți factori interni și externi care pot influența activitatea profesională a acestora. Acest articol își propune să prezinte unii dintre acești factori, pornind de la rezultatele unui sondaj efectuat în rândul judecătorilor naționali. Sondajul a urmărit să contureze, prin utilizarea unui sistem de evaluare de la 1 (niciodată) la 5 (întotdeauna), impactul pe care factori precum prejudecățile, calitatea legislației, opinia publicului și intervenția mass-media, dar și volumul de muncă îl au asupra activității curente a judecătorilor. De asemenea, prezenta lucrare urmărește prezentarea standardelor de motivare a hotărârilor judecătorești, astfel cum au fost reținute în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții de Justiție a Uniunii Europene. Finalitatea acestei cercetări constă în identificarea unor soluții practice, care să faciliteze gestionarea acestor factori, în vederea consolidării încrederii publicului în sistemul judiciar și în statul de drept.

Cuvinte-cheie: motivare; volum de muncă; prejudecăți; sondaj; încrederea publicului.

Abstract: The concern of magistrates to act in an independent and impartial manner, in order to render a legal judgment in accordance with the case facts is hindered by certain internal and external factors that can influence their

¹ Auditor de justiție, anul I (e-mail: cornelia.ailioaie@inm-lex.ro).

² Auditor de justiție, anul I (e-mail: bianca.moga@inm-lex.ro).

³ Auditor de justiție, anul I (e-mail: alexandra.popescu@inm-lex.ro).

professional activity. This article aims to present some of these factors, based on the results of a survey conducted among judges in our country. The survey sought to outline, using a rating system from 1 (never) to 5 (always), the impact that factors such as bias, quality of law, public opinion and media, as well as workload have on the current work of judges. Moreover, this paper aims to present the reasoning standards as reflected in the case law of the European Court of Human Rights and the Court of Justice of the European Union. The purpose of this research is to identify practical solutions to facilitate the management of these factors in order to reinforce public confidence in the judiciary and the rule of law.

Keywords: *reasoning; workload; cognitive bias; survey; public trust.*

Introducere

În Egiptul antic, Hunefer a fost adus în fața lui Osiris pentru judecata finală. Conform obiceiului, procedura de judecată a început cu plasarea inimii lui Hunefer, de către Anubius, pe unul dintre talerele balanței adevărului. Ulterior, zeița Ma'at a plasat o pană de struț pe celălalt taler. Vechii egipteni considerau că inima conținea o înregistrare fidelă a tuturor acțiunilor defunctului din timpul vieții sale pământești, iar pana lui Ma'at reprezenta un simbol al justiției cerești și al ordinii divine. Se credea că ceremonia *judecății lui Osiris* presupunea cântărirea inimii defunctului, reprezentând, de fapt, un test de conformitate a vieții pământești cu valorile morale edictate de zeița Ma'at. Dacă inima și pana rămâneau în echilibru, așa cum i s-a întâmplat lui Hunefer, însemna că defunctul a dus o viață conformă cu percepțiile zeiței Ma'at, care reprezenta adevărul și corectitudinea. Prin urmare, persoana respectivă era primită în regatul lui Osiris, urmând să trăiască o viață de apoi veșnică și fericită. Dacă inima cântărea mai mult decât pana, atunci defunctul era condamnat la non-existență, inima sa fiind devorată de către monstrul Ammut. Judecata lui Osiris era considerată ca reflectând adevărul absolut, deoarece, în procesul de luare a deciziilor, se folosea cel mai precis instrument: balanța adevărului. De aceea, în Egiptul Antic, defunctul nu avea posibilitatea de a face apel împotriva deciziei judecătorului suprem și nici nu se aștepta ca Osiris să își motiveze hotărârea.⁴

În prezent, pronunțarea unei decizii motivate și posibilitatea de a apela această decizie sunt garanții ale unui proces echitabil, recunoscute de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (Carta) și de Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO). În societatea modernă, judecătorii nu dispun de un instrument

⁴ The British Museum, *Judecata lui Hunefer în prezența lui Osiris*, 11 decembrie 2015, disponibil la <https://smarthistory.org/hunefers-judgement-in-the-presence-of-osiris/>.

precum balanța menționată anterior pentru a stabili adevărul juridic și nici nu beneficiază de autoritatea cerească a zeului Osiris. Prin urmare, problema calității hotărârilor judecătorești se rezumă la ceea ce poate face un judecător pentru a asigura nu numai că s-a făcut dreptate într-un anumit caz, ci și pentru a garanta că acest lucru a fost perceput în mod corect de către un observator rezonabil. Așa cum a fost subliniat anterior de Felix Frankfurter, fost judecător al Curții Supreme a Statelor Unite ale Americii, *autoritatea Curții (...) care nu posedă o sabie (...) se bazează, în cele din urmă, pe încrederea susținută a publicului în sancțiunea sa morală.*⁵ O hotărâre care explică raționamentul judiciar într-o manieră independentă și imparțială posedă puterea de a câștiga încrederea părților în ceea ce privește soluția pronunțată. Prin urmare, calitatea raționamentului judiciar, astfel cum este ea reflectată în cuprinsul hotărârii judecătorești, este esențială pentru consolidarea imaginii sistemului judiciar în ansamblul său.

Având în vedere aceste considerente, în calitate de tineri magistrați, în mod firesc, suntem preocupați să înțelegem care sunt așteptările corpului profesional și ale societății de la motivarea hotărârii judecătorești. În acest sens, poate fi stabilit un standard general referitor la calitatea hotărârilor judecătorești? Autorii acestei lucrări cred cu tărie că un magistrat trebuie să cunoască și să înțeleagă dispozițiile legale incidente în cauză, aceasta reprezentând o condiție *sine qua non* pentru pronunțarea unei hotărâri legale. Această condiție este necesară, dar nu suficientă. Judecătorii trebuie să fie atenți la factorii interni și externi care ar putea avea o influență asupra procesului decizional și, implicit, asupra calității hotărârilor lor. După cum s-a stabilit în Comentariul privind Principiile de la Bangalore privind conduita judiciară⁶, capacitatea unui judecător de a da dovadă de competență și diligență în îndeplinirea atribuțiilor judiciare poate fi influențată de volumul de muncă, de performanțele personalului auxiliar și de asistența tehnică disponibilă, precum și de alocarea unui timp suficient pentru cercetare, deliberare și redactare efectivă. În desfășurarea activităților profesionale, magistratul trebuie să țină cont că așteptările publicului privind motivarea hotărârilor judecătorești privesc claritatea structurii hotărârii și utilizarea unui limbaj inteligibil.⁷

⁵ Curtea Supremă a Statelor Unite ale Americii, (1962) Baker v. Carr, 369 US 186, prin judecătorul Frankfurter, citat în „United Nations Office on Drugs and Crime, Commentary on The Bangalore Principles of Judicial Conduct”, 2007, p. 29, disponibil la https://www.unodc.org/documents/nigeria/publications/Otherpublications/Commentary_on_the_Bangalore_principles_of_Judicial_Conduct.pdf.

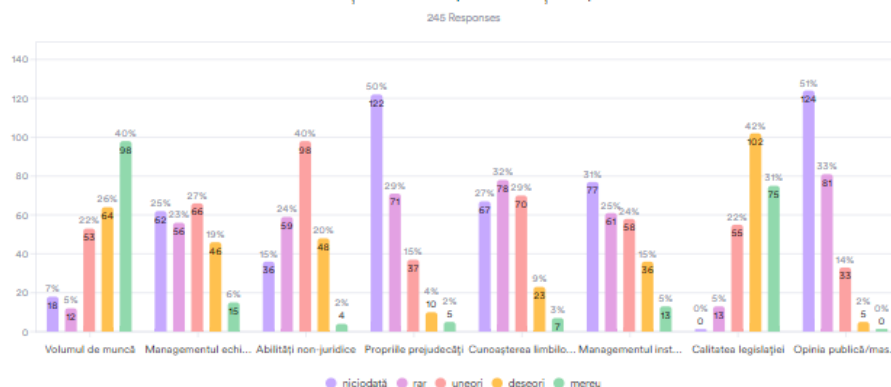
⁶ *Ibidem*, p. 129.

⁷ M. Bencze și G. Yein Ng, „How to Measure the Quality of Judicial Reasoning”, 2018, Springer International Publishing AG, *Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*, Volume 69, p. 5.

Referitor la structura acestei lucrări, în primul rând, ne vom ocupa de procesul decizional, analizând factorii care pot influența judecata și motivarea hotărârii judecătorești. Această secțiune este inspirată dintr-un sondaj realizat în rândul judecătorilor din țara noastră.⁸ Sondajul a urmărit să contureze, prin utilizarea unui sistem de evaluare de la 1 (niciodată) la 5 (întotdeauna), impactul pe care factorii menționați anterior îl au asupra activității curente a judecătorilor. Această primă parte a lucrării analizează următorii factori: (1) prejudecățile, (2) calitatea legislației, (3) opinia publicului și mass-media, (4) volumul de muncă. A doua parte a lucrării este dedicată standardelor de motivare a deciziilor judecătorești, așa cum au fost stabilite de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO) și a Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE). În concluzii, vom prezenta câteva soluții care ar putea îmbunătăți calitatea hotărârilor judecătorești. Scopul principal al lucrării noastre este de a stabili care sunt factorii, atât interni, cât și externi, care ar putea influența judecătoria în momentul pronunțării unei hotărâri, precum și identificarea unui mecanism de gestionare a acestor factori în procesul decizional, în vederea consolidării încrederii în sistemul judiciar și în statul de drept.

⁸ Au fost primite 241 de răspunsuri la sondajul nostru, de la instanțe reprezentative pentru sistemul judiciar național, din mai multe zone geografice: București, Iași și Cluj, și de la diferite secții ale instanțelor: civilă (majoritatea respondenților), penală și administrativă. În ceea ce privește ierarhia instanțelor, numărul de răspunsuri a fost echilibrat între instanțele de primă instanță, tribunale și curți de apel. Studiul a arătat că șapte din zece judecători consideră că volumul de muncă are un impact semnificativ asupra deciziilor judiciare pronunțate. În plus, șapte din zece judecători au indicat că calitatea legislației are o influență decisivă asupra procesului decizional. Pe de altă parte, opt din zece judecători au negat faptul că prejudecățile și opinia publică sau mass-media influențează în vreun fel calitatea hotărârilor judecătorești. Rezultatele sondajului sunt indicate în graficul de mai jos.

2. Vă rugăm să indicați eventuala influență pe care o pot avea următoarele elemente asupra calității hotărârii judecătorești, în sensul influențării acesteia cu privire la soluția adoptată

1. Procesul de luare a deciziilor - factorii care influențează judecătorii în timpul unui proces

A. Prejudecățile și procesul de luare a deciziilor judecătorești

„Independența, integritatea, imparțialitatea, rezerva și discreția, diligența, respectul și capacitatea de a asculta, egalitatea de tratament, competența și transparența” - acestea sunt valorile comune pe care trebuie să le aibă un judecător, conform Declarației de la Londra privind etica judiciară a Rețelei Europene a Consiliilor Judiciare (ENCJ).⁹ La o primă vedere, aceste exigențe pot părea excesive, însă ele se impun a fi respectate, având în vedere influența pe care conduita profesională și personală a unui judecător o are asupra calității deciziilor judecătorești, a imaginii justiției și a încrederii publicului.

Astfel, este de așteptat ca judecătorii să asculte părțile cu atenție, într-o manieră deschisă și receptivă, în toate etapele procesului. Dar ascultarea implică, de asemenea, absența prejudecăților.¹⁰ În acest capitol, nu ne propunem să facem o evaluare exhaustivă a tipurilor de prejudecăți care ar putea avea o influență asupra procesului de luare a deciziilor judecătorești, ci doar să prezentăm câteva exemple

⁹ Raportul Grupului de lucru al ENCJ privind etica judiciară 2009-2010, disponibil la <https://www.encj.eu/images/stories/pdf/ethics/judicialethicsdeontologiefinal.pdf>.

¹⁰ *Ibidem*.

pentru a evidenția importanța acestui factor în ceea ce privește calitatea hotărârilor judecătorești.

1. Prejudicata status quo-ului

Prejudicata status quo-ului se referă la tendința pe care o manifestă oamenii de a prefera menținerea situației actuale, atunci când iau decizii.

Într-un studiu din 2011, judecătorilor li s-a cerut să judece aproximativ 20 de cereri de eliberare condiționată într-o zi, luând două pauze de masă la momente alese de ei. Cercetătorii au constatat că probabilitatea pronunțării unei hotărâri în favoarea condamnatului (generând, astfel, o schimbare a status quo-ului) a scăzut de la 65% la începutul zilei, la aproape 0% înainte de a lua o pauză, urcând iar la 65% imediat după pauza de masă. Autorii studiilor au concluzionat că, atunci când trebuie să pronunțe hotărâri repetate, judecătorii manifestă o tendință sporită de a se pronunța în favoarea opțiunii status quo, deoarece aceasta implică un efort cognitiv mai mic.¹¹

2. Prejudicata retrospectivă

Prejudicata retrospectivă, cunoscută și sub numele de fenomenul „știam totul de la început”, este tendința comună de a percepe evenimentele din trecut ca fiind mai previzibile decât au fost în realitate.¹²

În 2009, un grup de șase oameni de știință, trei seismologi, un vulcanolog și doi ingineri s-au întâlnit în L'Aquila, Italia, pentru a analiza probabilitatea producerii unui cutremur în regiune. Concluzia grupului a fost că nu se poate ști cu exactitate momentul producerii unui cutremur major. Cu toate acestea, autoritățile au dorit să liniștească populația și, după ce s-au întâlnit cu oamenii de știință, au transmis un mesaj diferit către public: „situația pare favorabilă”. Șase zile mai târziu, un cutremur cu magnitudinea de 6,4 a zguduit L'Aquila, provocând moartea a 309 persoane. În cadrul unui proces ulterior, oamenii de știință au fost condamnați de un tribunal regional italian la șase ani de închisoare pentru ucidere din culpă și au fost obligați să plătească daune de 7,8 milioane de euro.¹³ Deși sentința a fost anulată de Curtea Supremă a Italiei, aceasta a dat naștere unei dezbateri

¹¹ S. Danziger, J. Levav și L. Avnaim-Pesso, *Extraneous factors in judicial decisions*, 11 aprilie 2011, disponibil la <https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.1018033108>.

¹² N.J. Roese și K. D. Vohs, *Hindsight bias*, 5 septembrie 2012, disponibil la <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1745691612454303>.

¹³ J. McKenna, J și N. Collins, *L'Aquila earthquake scientists sentenced to six years in jail*, 22 octombrie 2012, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/italy/9626075/LAquila-earthquake-scientists-sentenced-to-six-years-in-jail.html>.

referitoare la modul în care cunoașterea consecințelor unui eveniment poate afecta decizia unui judecător.

Evenimentul tragic petrecut în L'Aquila a avut o particularitate care nu poate fi ignorată: a provocat moartea a 309 persoane. Astfel, apare următoarea întrebare: rezultatele negative determină o creștere a nivelului prejudecăților?

Potrivit unui studiu din 2002, răspunsul este afirmativ. Studiul a analizat relația dintre gravitatea consecințelor și atitudinea față de erorile medicale. Participanții au fost rugați să analizeze un caz ipotetic de malpraxis în care, unui bărbat în vârstă, i-au fost administrate antibiotice la care era alergic, întrucât medicul curant nu a observat informația privind alergiile pacientului notată în fișa de anamneză. Participanților le-au fost prezentate două rezultate diferite și au fost întrebați ce sancțiune ar trebui să fie impusă medicului curant: primul, în care pacientul a dezvoltat o erupție cutanată, antibioticele au fost întrerupte din administrare și pacientul s-a recuperat complet și al doilea, în care pacientul a dezvoltat o erupție cutanată, dar, în ciuda retragerii antibioticelor, acesta a prezentat insuficiență respiratorie și a murit. Participanții care au primit spre analiză cel de-al doilea rezultat au considerat că se impune trimiterea în judecată a medicului pentru malpraxis (55% față de 4% în grupul care a primit primul rezultat), precum și ridicarea dreptului de a practica medicina (50% față de 23% în primul grup).¹⁴

Astfel, adevărata provocare constă în faptul că un magistrat trebuie să reziste preconcepției că rezultatul era previzibil sau inevitabil doar pentru că s-a produs.

3. Prejudecata de confirmare

Prejudecata de confirmare este tendința de a căuta, interpreta, favoriza informațiile care confirmă sau susțin opiniile anterioare ale unei persoane.¹⁵

Un studiu experimental suedez a examinat dacă hotărârile judecătorești prin care s-a dispus arestarea preventivă declanșează prejudecăți de confirmare în evaluarea vinovăției. Conform rezultatelor studiului, judecătorii au fost mai predispuși să condamne inculpații reținuți decât inculpații care nu au fost reținuți, dar cea mai mare probabilitate de condamnare a fost în cazurile în care judecătorii au dispus ei înșiși măsura preventivă în cauză. În cazul în care judecătorii au decis

¹⁴ R. J. Blendon și alții, *Views of practicing physicians and the public on medical errors*, 12 decembrie 2002, disponibil la <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12477944/>.

¹⁵ R. Nickerson, *Confirmation bias: A ubiquitous phenomenon in many guises*, iunie 1998, disponibil la https://www.researchgate.net/publication/280685490_Confirmation_Bias_A_Ubiquitous_Phenomenon_in_Many_Guises.

ei înșiși să îl aresteze pe inculpat, probabilitatea de condamnare a fost de 2,79 de ori mai mare decât în cazul în care un alt coleg a dispus arestarea.¹⁶

Așadar, efectul pe care prejudecata de confirmare îl are asupra procesului de luare a hotărârilor judecătorești este îngrijorător, deoarece ar putea determina judecătorii să ignore aspecte importante care nu le confirmă viziunea lor asupra cazului, acordând o importanță mai mare probelor care le susțin propriile convingeri sau care susțin o decizie pronunțată anterior în aceeași cauză.¹⁷

B. Calitatea legislației

Potrivit rezultatelor sondajului efectuat, trei din zece respondenți au afirmat că legislația în vigoare influențează întotdeauna procesul de luare a hotărârilor judecătorești, iar patru din zece afirmă că legislația are adesea un impact asupra calității hotărârilor judecătorești. Mai puțin de un judecător din zece consideră că dispozițiile legale influențează rareori procesul în sine. Prin urmare, s-a considerat că acest factor extern are o influență hotărâtoare asupra activității judecătorilor.¹⁸

Calitatea legislației este, fără îndoială, un factor relevant în economia activității judecătorești. Normele juridice reprezintă mijlocul prin care judecătorii ajung la destinația finală: decizia. Așadar, legislația trebuie să fie clară și previzibilă. Neclaritățile sau lacunele legislative pot conduce la interpretări diferite, fapt ce, inevitabil, va conduce la pronunțarea unor decizii diferite în situații similare.

În acest sens, la nivelul Uniunii Europene, a fost adoptat Acordul interinstituțional între Parlamentul European, Consiliul Uniunii Europene și Comisia Europeană privind o mai bună legiferare („Acordul interinstituțional”). Deși este un act care nu are putere obligatorie, acesta oferă indicații utile nu numai pentru instituțiile UE, ci și pentru organele legislative naționale. De exemplu, Acordul interinstituțional propune ca următoarele aspecte să fie luate în considerare în procesul de adoptare a legislației: evaluarea impactului dispozițiilor legale, consultarea prealabilă a publicului sau evaluarea *ex post* a legislației existente (pentru a adapta actele legislative în vigoare la realitățile actuale sau pentru a abroga normele juridice care nu mai corespund nevoilor sociale, aceasta din urmă fiind cunoscută sub denumirea de „clauză de caducitate”).

¹⁶ M. Lidén, M. Gräns și P. Juslin, «*Guilty, no doubt*»: *detention provoking confirmation bias in judges' guilt assessments and debiasing techniques*, 18 august 2018, disponibil la <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1068316X.2018.1511790>.

¹⁷ M. I. Fraidin, „Heuristics, Cognitive Biases, and Accountability: Decision-Making in Dependency Court”, 60 *Cleveland State Law Review*, p. 913, 970.

¹⁸ A se vedea tabelul din secțiunea de introducere.

În concluzie, calitatea legislației este o condiție prealabilă pentru a avea un proces decizional eficient și pentru a asigura o aplicare uniformă a normelor juridice în fiecare caz particular.

C. Mass-media și opinia publică

Ținute formale, clădiri istorice cu o arhitectură impunătoare, discursuri ținute de oratori talentați, detalii intime, povești interesante - nu este de mirare că sălile de judecată au atras întotdeauna interesul publicului și atenția presei. Dar cum influențează această atenție procesul decizional?

Potrivit CtEDO, această atenție nu este doar benefică, ci și necesară: „acest caracter public îi protejează pe justițiabili împotriva administrării discreționare a justiției, fără control public; este, de asemenea, unul dintre mijloacele prin care se poate menține încrederea în sistemul judiciar. Administrarea justiției într-un mod transparent și public contribuie la realizarea obiectivului art. 6 alin. (1) CEDO, și anume existența unui proces echitabil, acesta reprezentând unul dintre principiile fundamentale ale unei societăți democratice”.¹⁹

Rezultatele studiului pe care l-am realizat în rândul instanțelor naționale au arătat că 84% dintre respondenți consideră că mass-media și opinia publică „rareori” sau „niciodată” nu afectează calitatea hotărârilor judecătorești.

Un experiment interesant arată un alt mod în care atenția publicului asupra justiției poate avea un efect pozitiv asupra sistemului judiciar. Acest experiment a fost realizat într-o bucătărie dintr-un birou de la o universitate britanică. Timp de mulți ani, membrii aceluși birou și-au putut pregăti ceai sau cafea la locul de muncă contribuind, în schimb, cu o sumă de bani la o „cutie a onestității”. Lângă cutie, era afișată o listă de prețuri recomandate. Cercetătorii au adăugat o imagine deasupra listei de prețuri pe care o schimbau în fiecare săptămână, alternând între imagini cu ochi și imagini cu flori. Cercetătorii au calculat cantitatea de produse consumate și suma de bani adunată în fiecare săptămână și au ajuns la o concluzie surprinzătoare: oamenii au plătit de 2,76 ori mai mult pentru băuturile lor în săptămânile în care au fost afișate imagini cu ochi, decât în cele în care au fost afișate imagini cu flori. Melissa Bateson, autorul principal al studiului, a declarat: „creierul nostru este programat să reacționeze la ochi și fețe, indiferent dacă suntem sau nu conștienți de acest lucru”.²⁰

¹⁹ CtEDO, Hotărârea din 14 noiembrie 2000, Riepan împotriva Austriei, C-35115/97.

²⁰ M. Bateson, D. Nettle și G. Roberts, *Cues of being watched enhance cooperation in a real-world setting*, octombrie 2006, disponibil la

Conform dispozițiilor legale, instanțele comunică cu publicul larg prin intermediul structurilor lor reprezentative. În acest sens, trebuie remarcat faptul că articolul 10 din CEDO, care garantează libertatea de exprimare, trebuie coroborat cu art. 6 (2) CEDO, autoritățile având dreptul de a informa publicul cu privire la anchetele penale în curs de desfășurare, atâta timp cât nu încalcă prezumția de nevinovăție.²¹

În prezent, implicarea presei poate fi observată încă de la primele acte de procedură, informațiile fiind transmise prin diverse mijloace, respectiv televiziune, radio sau în mediul on-line. CtEDO a considerat că implicarea mass-mediei poate avea un impact asupra opiniei publice și, prin urmare, asupra celor chemați să stabilească vinovăția inculpatului.²²

În România, un caz care a atras atenția mass-mediei a fost cazul Colectiv, procesul vizând moartea a 65 de persoane din cauza artificiilor folosite în timpul unui concert. În fapt, focurile de artificii au condus la aprinderea buretelui folosit pentru izolarea fonică a stâlpului unei clădiri. Procesul a durat 6 ani și s-a încheiat cu pronunțarea unor soluții de condamnare²³ a mai multor persoane, printre care: primarul sectorului 4 din București – condamnat la 4 ani de închisoare pentru săvârșirea infracțiunii de abuz în serviciu pentru eliberarea ilegală a autorizațiilor de funcționare a clubului; proprietarii clubului - condamnați la 8 ani, respectiv 11 ani și 8 luni de închisoare pentru săvârșirea infracțiunilor de ucidere din culpă și vătămare corporală.

Mass-media s-a implicat în cazul Colectiv încă de la începutul anchetei penale. Cu timpul, relatările mass-media au devenit mai rare în comparație cu primul an, însă, ceea ce contează este că fiecare etapă procesuală a fost prezentată publicului prin intermediul mijloacelor mass-media. Intervenția mass-mediei a întors populația împotriva guvernului, considerându-se că problema corupției din interiorul statului a fost cea care a condus la moartea celor 65 de persoane. Prim-ministrul României a demisionat la scurt timp după protestele de amploare ce au avut loc, asumându-și responsabilitatea morală pentru neîndeplinirea obligației statului de a-și proteja cetățenii. Astfel, a existat o recunoaștere politică a faptului că principiile statului de drept nu au fost respectate. Ținând cont de acest aspect, întrebarea firească este

https://www.researchgate.net/publication/6651564_Cues_of_Being_Watched_Enhance_Cooperation_in_a_Real-World_Setting.

²¹ CtEDO, Hotărârea din 6 februarie 2007, Garycki împotriva Poloniei, C-14348/02, punctul 69.

²² CtEDO, Hotărârea din 23 octombrie 2008 Kuzhin și alții împotriva Rusiei, C-13470/02, punctul 93.

²³ C.A. București, Decizia nr. 566 din 12 mai 2022, disponibilă la <http://www.rolii.ro/>.

dacă implicarea presei în cazul Colectiv a avut un impact asupra sistemului judiciar, influențând procesul de luare a deciziilor. Deși protestele și demisiile asociate cu moartea a 65 de persoane nu pot trece neobservate, este datoria magistratului să rămână independent și imparțial, în vederea pronunțării unei soluții legale și temeinice.

D. Volumul de lucru

„*Timpul înseamnă bani*” este o expresie foarte des folosită. Cu toate acestea, în societatea modernă, orientată spre productivitate și eficiență, timpul a devenit cea mai valoroasă resursă dintre toate. Termeni precum productivitate și eficiență au ajuns să guverneze fiecare aspect al vieții noastre de zi cu zi, iar sistemul judiciar este departe de a fi scutit de astfel de tendințe. Acest lucru poate fi observat oriunde, începând de la legislație, jurisprudență, instituții europene și naționale, până la alocarea volumului de muncă în sistemul judiciar.

În conformitate cu articolul 6 din CEDO, una dintre garanțiile unui proces echitabil se referă la respectarea exigenței soluționării procesului într-un termen rezonabil. Durata procedurilor judiciare reprezintă, de fapt, aspectul care a fost cel mai des examinat de Curte, astfel încât, începând din 1959, cauzele în care a fost analizată încălcarea dreptului la soluționarea procesului într-un termen rezonabil reprezintă aproape un sfert din numărul total de hotărâri.²⁴ În numeroasele cazuri în care a fost sesizată cu o cauză referitoare la încălcarea articolului 6 (1), Curtea a subliniat că „prin exigența de soluționare a cauzelor într-un termen rezonabil, Convenția subliniază importanța administrării justiției fără întârzieri care ar putea pune în pericol eficacitatea și credibilitatea acesteia”.²⁵ Un alt aspect care a fost analizat în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului este definirea noțiunii de termen rezonabil și cum poate fi acesta cuantificat. Prin urmare, prin deciziile sale, Curtea a afirmat că putem analiza respectarea termenului rezonabil prin luarea în considerare a următoarelor aspecte: complexitatea cauzei, comportamentul reclamantilor și al autorităților, dar și miza litigiului pentru partea interesată.²⁶

²⁴ Statisticile generale ale CtEDO, Încălcări pe articole și pe state, disponibile la https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2021_ENG.pdf.

²⁵ CtEDO, Hotărârea din 20 februarie 1991, Vernillo împotriva Franței, cererea nr. 11889/85, punctul 38; CtEDO, Hotărârea din 27 octombrie 1994 Katte Klitsche de la Grange/Italia, cererea nr. 12539/86, punctul 61.

²⁶ CtEDO, Hotărârea din 29 noiembrie 2016, Parohia Greco-Catolică Lupeni și alții împotriva României Appl. nr. 76943/11, punctele 146-152. În cauza Parohia Greco-Catolică Lupeni și alții împotriva României, Curtea a stabilit că intervalul de 10 ani și 3 săptămâni asociat celor 3 grade de jurisdicție nu a fost un termen rezonabil; de asemenea, acest lucru s-a datorat și faptului că a fost nevoie de 5 ani pentru ca instanțele să decidă că respectiva cauză intră în

Cu toate acestea, suntem convinși că emiterea unei decizii într-o perioadă scurtă de timp nu presupune neapărat că procesul a respectat toate garanțiile impuse de art. 6 CEDO, astfel încât drepturile persoanelor interesate să fie respectate. După cum a menționat Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE) în Avizul nr. 6 (2004)²⁷, „calitatea justiției nu poate fi echivalată cu simpla productivitate”. În esență, în ceea ce ne privește, evaluarea calității unei decizii presupune punerea în balanță a duratei procesului și a altor principii, de exemplu dreptul la un proces echitabil sau dreptul concret și efectiv de a avea acces la o instanță.

Pornind de la această analiză a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, în continuare, vom face o scurtă trimitere la jurisprudența națională în materie. Astfel, o persoană a dat în judecată statul solicitând daune morale ca urmare a celor 17 ani și 4 luni de proces la finalul cărora a fost declarată nevinovată pe motiv că faptele nu au existat.²⁸ În special, ÎCCJ a considerat că „statul român, nu a reușit să demonstreze cum [...] durata unei proceduri penale de 17 ani și 4 luni [...] ar putea fi caracterizată ca având un caracter rezonabil, care să respecte echilibrul dintre desfășurarea procedurilor judiciare cu celeritate și principiul general al bunei administrări a justiției”.²⁹ De asemenea, ÎCCJ a declarat în special că „statul, în calitate de administrator și garant al sistemului judiciar, nu și-a îndeplinit obligațiile pozitive de a lua măsurile necesare pentru a se asigura că procedurile penale se desfășoară într-un mod adecvat pentru a garanta respectarea dreptului fundamental al reclamantului la un proces echitabil, din perspectiva duratei rezonabile a acestuia.”³⁰ Dar cum influențează acest deziderat de reducere a duratei procesului judiciar calitatea deciziilor unui judecător? Pronunțarea unei soluții într-un termen rezonabil ar putea avea, în fapt, un impact negativ asupra procesului de luare a deciziilor judiciare?

Potrivit studiului realizat în rândul instanțelor din țara noastră, volumul de muncă este principalul factor care influențează calitatea hotărârilor judecătorești, 67% dintre respondenți susținând că volumul mare de muncă *întotdeauna* sau *adesea* afectează calitatea hotărârilor lor.

sfera de competență a tribunalului. Astfel, CtEDO a decis că durata prelungită a cauzei a fost cauzată, în principal, de autorităților naționale.

²⁷ CCJE, *Avizul nr. 6 privind un proces echitabil într-un termen rezonabil și rolul judecătorului în cadrul proceselor*, 22-24 noiembrie 2004, disponibil la <https://rm.coe.int/168074752d>.

²⁸ În fapt, reclamantul a fost ținut în arest preventiv timp de aproximativ un an și două luni, fără a exista dovezi care să creeze suspiciunea rezonabilă că ar fi comis o infracțiune.

²⁹ ÎCCJ, Secția civilă, decizia nr. 1010 din 12 mai 2021, disponibilă la adresa <https://www.iccj.ro/>.

³⁰ *Ibidem*.

Rezultate similare au fost obținute în urma unui studiu efectuat în rândul magistraților din Marea Britanie în 2016, în care 76% dintre judecători au declarat că, în ceea ce privește condițiile de muncă, acestea s-au deteriorat în ultimii doi ani, 83% dintre judecători au declarat că moralul judecătorilor reprezintă un motiv de îngrijorare, iar 38% dintre judecători au declarat că numărul de dosare pe care le-au avut în ultimele 12 luni a fost prea mare.³¹

Aceleași rezultate îngrijorătoare au fost adunate dintr-un alt sondaj efectuat în 2013 în Olanda: „71,2 % dintre judecători au indicat că *adesea* sau *uneori* fac concesii în ceea ce privește calitatea muncii, pentru a executa sarcinile atribuite în timpul alocat”.³²

Astfel, presiunea de a pronunța o soluție temeinică și legală și de a redacta considerentele acestei decizii într-o manieră care să surprindă raționamentul juridic care a stat în spatele soluției adoptate, într-un timp rezonabil, ar putea afecta calitatea soluției pronunțate, precum și calitatea motivării hotărârii.

Un alt factor care trebuie luat în considerare atunci când ne confruntăm cu această provocare este distribuția volumului de muncă între judecători. De exemplu, dacă președintele instanței sau organul de conducere al instanței, în acele sisteme de drept în care acest mecanism este reglementat, decide că fiecare judecător trebuie să programeze cel puțin o ședință de judecată pe săptămână și că numărul minimum de dosare pentru fiecare ședință este de șaptezeci, atunci această decizie ar putea avea un impact negativ asupra eficienței procedurilor și a calității procesului decizional. De asemenea, aceeași problemă ar putea apărea atunci când anumite stimulente, cum ar fi creșterea salariului, bonusuri sau chiar

³¹ University College London Judicial Institute, *Professor Cheryl Thomas Leads 2016 UK Judicial Attitude Survey*, 14 februarie 2017, disponibil la <https://www.ucl.ac.uk/laws/news/2017/feb/professor-cheryl-thomas-leads-2016-uk-judicial-attitude-survey> .

³² M. Visser, R. Schouteten și J. Dikkers, „Controlling the Courts: New Public Management and the Dutch Judiciary”, 2019, *Justice System Journal*, p. 8. În privința acestei probleme, statele au adoptat abordări diferite: de la punerea în aplicare a unor programe digitale pentru a contribui la echilibrarea volumului de muncă al judecătorilor în Croația (European judicial systems CEPEJ Evaluation Report 2020, p. 133, disponibil la <https://rm.coe.int/rapport-evaluation-partie-1-francais/16809fc058>), la oferirea de recompense financiare pentru cei mai eficienți judecători în Serbia (*Ibidem* , p. 117) și Franța (E. Chelle, „Governing by Rewards: The Case of French Judges' Cash Bonuses”, 2011, *Droit et société*, volumul 78, p. 407-427).

eligibilitatea pentru promovare³³ sunt acordate în funcție de un anumit număr de decizii pronunțate.

Managementul instanței a fost menționat drept un factor care influențează calitatea hotărârii judecătorești în sondajul întocmit de noi. Conform rezultatelor, doar 31% dintre respondenți au susținut că acest factor particular nu afectează în niciun fel calitatea hotărârilor judecătorești pronunțate, iar 5% dintre participanți au susținut că managementul instanței afectează *întotdeauna* procesul decizional. Astfel, se poate concluziona că, cel puțin în România, mediul instituțional al judecătorilor ar putea afecta activitatea acestora.

Nu putem nega că există adevăr în maxima „*justiție întârziată înseamnă justiție refuzată*”. Rezolvarea unui caz într-un termen rezonabil consolidează eficiența și credibilitatea sistemului judiciar, iar optimizarea gestionării timpului ar trebui să fie o prioritate. Cu toate acestea, cantitatea nu ar trebui să prevaleze în fața calității hotărârilor judecătorești, iar judecătorii trebuie să fie feriți de presiunea timpului și a volumului de muncă, atunci când soluționează o cauză.

2. Măsurarea calității motivării hotărârilor judecătorești, având în vedere standardele stabilite de jurisprudența CEDO și CJUE

În capitolul anterior, am avut ocazia de a evalua unii dintre cei mai importanți factori care au o influență asupra procesului de judecată și, prin urmare, asupra calității motivării hotărârilor. Prin urmare, având în vedere cele arătate anterior, putem concluziona că există o legătură între hotărârile judecătorești motivate necorespunzător și diminuarea încrederii publicului în sistemul judiciar, întrucât este general acceptat faptul că judecătorii ar trebui să își întemeieze decizia pe motive convingătoare și corecte din punct de vedere juridic.

Ținând cont de acest lucru, acest capitol își propune să prezinte standardele de motivare a hotărârilor judecătorești, așa cum au fost enunțate în jurisprudența CtEDO, pentru a oferi o mai bună înțelegere a ceea ce se așteaptă de la un raționament judiciar care să respecte articolul 6 - Dreptul la un proces echitabil din CEDO, precum și în legătură cu corespondentul său, articolul 47 din Cartă, care este aplicabil în cauzele legate de punerea în aplicare a legislației UE.³⁴

³³ Pentru mai multe informații legate de stimulentele judiciare din Slovenia, a se vedea V. P. Dimitrova-Grajzl și alții, *Judicial Incentives and Performance at Lower Courts: Evidence from Slovenian Judge-Level Data*, 2011. De asemenea, pentru Polonia, a se vedea P. Banasik și alții, *Determinants of judges' career choices and productivity: a Polish case study*, 2021.

³⁴ A se vedea articolul 51 alineatul (1) din Cartă și jurisprudența CJUE, *de exemplu*, cauza C-617/10, *Åklagaren împotriva Hans Åkerberg Fransson* (ECLI:EU:C:2013:280).

Bineînțeles, având în vedere că jurisprudența CJUE în această privință este redusă și că cele două dispoziții menționate mai sus se referă la drepturi corespunzătoare, balanța cercetării este în favoarea jurisprudenței CtEDO. Acest lucru se datorează faptului că standardul minim pentru interpretarea articolului 47 din Cartă este cel al articolului 6 CEDO, așa cum rezultă din interpretarea articolului 52 alineatul (3) din Cartă.

A. Acceptarea unei hotărâri judecătorești

Ideea care se desprinde din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în ceea ce privește articolul 6, atât în materie civilă, cât și în materie penală, este aceea că o decizie motivată corespunzător contribuie la o mai mare acceptare a deciziei³⁵, deoarece asigură părțile că judecătorul a ascultat cu adevărat cauza lor.³⁶ Motivarea adecvată a hotărârilor are rolul de a demonstra părților că deciziile se bazează pe argumente obiective.

B. Răspuns la argumentele părților

Una dintre dificultățile legate de motivarea unei hotărâri, așa cum a reieșit din sondajul realizat de această echipă, este faptul că cererile adresate instanței sunt fie prea lungi, fie nu se concentrează pe aspectele juridice specifice ale cauzei. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a declarat că instanțele au obligația de a-și motiva hotărârile în temeiul articolului 6 alineatul (1) din CEDO, dar acest lucru nu implică un răspuns detaliat la fiecare aspect invocat de părți, ci analiza acelor care sunt decisive pentru soluționarea cauzei.³⁷ Prin urmare, instanțele trebuie să examineze principalele argumente ale părților, în special în ceea ce privește drepturile și libertățile garantate de CEDO și de protocoalele sale.³⁸

C. Dreptul la recurs

Un alt aspect legat de motivarea unei hotărâri judecătorești este acela că aceasta trebuie să asigure premisele exercitării unei căi de atac disponibile în mod eficient.

³⁵ În practică, raționamentul care stă la baza unei hotărâri judecătorești are scopul de a convinge părțile și publicul larg de corectitudinea hotărârii. *Per a contrario*, o motivare care nu respectă dispozițiile legale poate reprezenta un reper cu privire la pronunțarea unei decizii nelegale sau netemeinice (M. Bencze și G. Yein Ng, nota 4 de mai sus, p. 90).

³⁶ CtEDO, Hotărârea din 10 mai 2012, Fabris împotriva Franței, cererea nr. 16574/08, punctul 29.

³⁷ CtEDO, Hotărârea din 12 februarie 2004 Perez împotriva Franței Cererea nr. 47287/99, punctul 81; CtEDO, Hotărârea din 21 ianuarie 1999 García Ruiz/Spania, Cerere nr. 30544/96, punctul 26.

³⁸ CtEDO, Hotărârea din 10 mai 2012, Fabris împotriva Franței, nota 33 de mai sus, punctul 72.

O hotărâre motivată în mod adecvat permite instanței de control judiciar să analizeze în mod efectiv, dacă dispozițiile legale au fost aplicate corect în cauza respectivă.³⁹

D. Verdictele juriului

Luând în considerare faptul că, de obicei, juraților nu li se cere sau nu li se permite să își motiveze soluțiile, CtEDO a stabilit că verdictele nemotivate ale juraților sunt compatibile cu principiul dreptului la un proces echitabil, atâta timp cât, în cauză, există suficiente garanții pentru a evita orice risc de prezență a arbitrarului.⁴⁰ Spre exemplu, în jurisprudența sa, CtEDO a declarat că, în cauzele în care sunt implicați jurați, judecătorul trebuie să le ofere acestora instrucțiunile sau îndrumările necesare cu privire la aspectele juridice ale cauzei, astfel încât dreptul la un proces echitabil să fie respectat.

E. Procedura de pronunțare a unei hotărâri preliminare

În contextul cooperării internaționale, CJUE a stabilit că instanțele naționale sunt responsabile pentru interpretarea și aplicarea dreptului UE.⁴¹ Cu toate acestea, ele nu sunt singure în acest proces. Astfel, procedura trimerii preliminare prevăzută la articolul 267 din TFUE reprezintă cheia de boltă a sistemului judiciar instituit prin tratate, deoarece permite un dialog între instanțele naționale și CJUE. Scopul procedurii preliminare este de a asigura o interpretare uniformă a dreptului UE, servind astfel la asigurarea coerenței, a autonomiei, precum și, în cele din urmă, a caracterului special al dreptului stabilit prin tratate.⁴² În consecință, CJUE a declarat că instanțele naționale au nu numai dreptul, ci și obligația de a sesiza Curtea în cazul în care apreciază că aplicarea dispozițiilor dreptului UE într-o cauză pendinte ar putea genera dificultăți de interpretare din perspectiva scopului urmărit

³⁹ O instanță de apel poate remedia problema motivării necorespunzătoare a unei instanțe inferioare. În general, este acceptat ca o instanță de apel să reia motivele care stau la baza deciziei instanței inferioare, fără a oferi propriile considerente. Cu toate acestea, acest lucru nu se aplică atunci când principala critică în apelul propriu-zis a fost legată de raționamentul instanței inferioare. Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene și Consiliul European, *Manual de drept european privind accesul la justiție*, 2016, p. 126.

⁴⁰ CtEDO, Hotărârea din 29 noiembrie 2016, Lhermitte împotriva Belgiei, Appl. nr. 34238/09, punctul 68.

⁴¹ CJUE, Hotărârea din 6 octombrie 1962, Cilfit și alții C-283/81, (EU:C:1982:335), punctul 7; Hotărârea din 8 septembrie 2015, M.A.S. și M.B, C42/17, (EU:C:2017:936), punctul 23.

⁴² Avizul 2/13 (Aderarea Uniunii Europene la CEDO) din 18 decembrie 2014, (EU:C:2014:2454), punctul 176.

prin edictarea normei sau, în concret, modalitatea de interpretare nu ar fi uniformă cu cea oferită în cadrul sistemelor judiciare din alte state membre.⁴³

În ceea ce privește hotărârea preliminară, CJUE a declarat că o instanță de ultim grad de jurisdicție în temeiul dreptului național nu poate fi scutită, în principiu, de obligația de a sesiza Curtea. Cu toate acestea, există anumite circumstanțe în care instanța națională nu este obligată să urmeze această procedură. De exemplu, în cazul în care dispoziția de drept al UE a fost deja interpretată de Curte (*acte éclairé*) sau atunci când interpretarea corectă a dreptului UE este atât de evidentă, încât nu lasă loc niciunei îndoieli rezonabile în procesul de interpretare și aplicare a normei (*acte clair*).⁴⁴

Deși judecătorul național dispune de o marjă de apreciere în ceea ce privește necesitatea unei trimiteri, părțile ar putea solicita aplicarea procedurii prevăzute la articolul 267 din TFUE. În cazul în care instanța națională decide că nu se impune înaintarea solicitării către Curte, decizia de respingere a cererii trebuie să fie motivată corespunzător. Astfel, este esențial ca părțile să înțeleagă că hotărârea nu a fost rezultatul unei analize subiective și arbitrare, ci s-a bazat pe motive obiective. După cum s-a afirmat în jurisprudența CtEDO⁴⁵, respingerea cererii de sesizarea a CJUE în vederea pronunțării unei hotărâri preliminare de către o instanță de ultim grad, fără o motivare adecvată, reprezintă o încălcare a articolului 6 alineatul (1) din CEDO privind dreptul la un proces echitabil. Mai mult, CJUE a arătat că, în cazul în care o instanță națională, care judecă în ultimă instanță, consideră că nu se impune să adreseze o întrebare preliminară Curții, „motivarea deciziei sale trebuie să arate fie că problema de drept UE ridicată nu este relevantă pentru soluționarea litigiului, fie că dispoziția de drept UE a fost anterior interpretată de Curte în jurisprudența sa, fie, în absența unei astfel de jurisprudențe, că interpretarea dreptului UE este atât de evidentă pentru instanța națională de ultim grad, încât nu lasă loc de nicio îndoială rezonabilă”⁴⁶.

⁴³ Avizul 1/09 (Acordul de creare a unui sistem unificat de soluționare a litigiilor în materie de brevete) din 8 martie 2011, (EU:C:2011:123), punctul 83.

⁴⁴ CJUE, Hotărârea din 6 octombrie 2021, Consorzio Italian Management, Catania Multiservizi Spa și Catania Multiservizi C-561/19, (EU:C:2021:799), punctele 42-44.

⁴⁵ CtEDO, Hotărârea din 13 iulie 2021, Bio Farmland Betriebs SRL împotriva României, cererea nr. 43639/17.

⁴⁶ CJUE, Hotărârea din 6 octombrie 2021, Consorzio Italian Management, Catania Multiservizi Spa și Catania Multiservizi C-561/19, (EU:C:2021:799), punctul 51.

3. O privire în viitor

Ținând cont de factorii care influențează procesul decizional și, implicit, motivarea hotărârilor judecătorești, precum și de obligația instanțelor de a respecta standardele de motivare stabilite de jurisprudența CtEDO și CJUE, autorii acestei lucrări vor propune, în continuare, o serie de soluții care ar putea îmbunătăți calitatea hotărârilor judecătorești.

A. Inteligența artificială și digitalizarea

1. Utilizarea inteligenței artificiale și calitatea hotărârilor judecătorești

Discuțiile teoretice privind modul în care judecătorii pot fi influențați de factori interni sau externi în procesul decizional au avut loc de mult timp, dar, deși au fost propuse o multitudine de soluții, concluzia a fost că judecătorii sunt influențați de volumul de muncă care le este atribuit, de prejudecățile cognitive, de opinia publică și de intervenția presei.

Cu toate acestea, dialogul teoretic a devenit din ce în ce mai important odată cu ultimele evoluții din domeniul inteligenței artificiale. O soluție practică care ar putea rezolva toate aceste probleme ar putea fi deja accesibilă: un judecător care să nu fie obosit, flămând sau supărat, care nu ascultă știrile și nu citește ziarul: un judecător-robot. Dar rămâne o întrebare: este de dorit această obiectivitate extremă în procesul de luare a deciziilor?

Există țări care au implementat deja diverse sisteme de inteligență artificială în sistemul judiciar. De exemplu, în Estonia, există *Salme*⁴⁷, un serviciu de transcriere on-line care este utilizat în timpul unei ședințe de judecată. În Regatul Unit, *HART (Harm Assessment Risk Tool)*⁴⁸ este utilizat pentru a prezice dacă suspjecții dintr-un caz prezintă un risc scăzut, moderat sau ridicat de a comite alte infracțiuni într-o perioadă de doi ani.

Una dintre cele mai atractive caracteristici ale inteligenței artificiale este capacitatea sa de a fi obiectivă, lipsită de prejudecățile care pot afecta judecătorii umani. Cu toate acestea, o platformă de judecată care folosește inteligența artificială este la fel de bună pe cât sunt programatorii și datele pe care le folosesc drept model. De exemplu, programul *COMPAS (Correctional Offender*

⁴⁷ Mihkel Kivisild, un dezvoltator de software, transcrierea online este un succes, aceasta se realizează în timp real, cu doar câteva secunde de întârziere. A se vedea: <https://e-estonia.com/introducing-salme-estonian-courts-speech-recognition-assistant/>.

⁴⁸ Pentru o analiză aprofundată, a se vedea Juliana Gomez-Quintero, Spencer Chainey and Herve Borrión, *A Method for Organized Crime Harm Assessment: Connecting Associated Crimes*, <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10148159/1/paac046.pdf>.

Management Profiling for Alternative Sanctions)⁴⁹ este un instrument ajutător utilizat de judecătorii din unele state federale americane pentru a evalua riscul de recidivă al unei persoane, atunci când judecătorul trebuie să îi stabilească sentința. În acest software, populațiilor afro-americane li s-a atribuit o rată de risc de recidivă de două ori mai mare decât altor populații. Deși nu s-a stabilit cu certitudine cauza acestei disfuncții, s-a considerat că bazele de date folosite în programarea platformei puteau fi compromise, întrucât cei care le gestionează pot avea propriile prejudecăți.⁵⁰

Concluzionând, tehnologiile care folosesc inteligența artificială pot aduce o gamă largă de beneficii pentru sistemele de justiție: proceduri mai rapide, acces mai ușor la justiție, acces la informații și instrumente care să ajute judecătorul în procesul de luare a deciziilor. Cu toate acestea, implementarea unor astfel de sisteme în sistemul judiciar ar trebui să se facă treptat și cu mare precauție.

2. Digitalizarea sălilor de judecată

Una dintre principalele provocări cu care s-a confruntat sistemul judiciar în timpul pandemiei COVID-19 a fost asigurarea accesului la justiție, respectând în același timp măsurile sanitare și regulile de distanțare socială. Pentru a aborda această problemă, multe țări europene au recurs la utilizarea instrumentelor digitale, cum ar fi transmiterea documentelor prin e-mail sau prin sisteme on-line, accesul la informații din dosare prin instrumente digitale, videoconferințe pentru audierea persoanelor implicate în procedura judiciară.

Instanțele naționale nu au fost singurele care au făcut schimbări inovatoare pentru a se adapta la noua situație. În data de 25 mai 2020, „Grupul operativ pentru audieri” al CJUE a introdus un sistem de audieri la distanță pentru a permite continuarea acestora în ciuda restricțiilor cauzate de pandemie. Sistemul de videoconferință a avut un succes atât de mare încât, până în ianuarie 2021, peste 100 de ședințe de judecată s-au desfășurat prin intermediul acestuia.

Aceste soluții au fost considerate adecvate de către Comisia Europeană, iar statele membre au fost încurajate să mențină utilizarea tehnologiei și după depășirea crizei din domeniul sănătății. „[u]tilizarea tehnologiilor informației și comunicațiilor

⁴⁹ Jennifer L. Skeem, Ph.D. Jennifer Eno Loudon, M.A., *Assessment of Evidence on the Quality of the Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions (COMPAS)*, <https://bpb-us-e2.wpmucdn.com/sites.uci.edu/dist/0/1149/files/2013/06/CDCR-Skeem-EnoLouden-COMPASeval-SECONDREVISION-final-Dec-28-07.pdf>.

⁵⁰ Jeff Larson, Surya Mattu, Lauren Kirchner and Julia Angwin, *How We Analyzed the COMPAS Recidivism Algorithm*, 2016, disponibil la <https://www.propublica.org/article/how-we-analyzed-the-compas-recidivism-algorithm>.

(TIC) poate consolida sistemele de justiție ale statelor membre și le poate face mai accesibile, mai eficiente, mai rezistente și mai pregătite să facă față provocărilor actuale și viitoare.”⁵¹

Pe de altă parte, unii judecători se simt copleșiți de acest proces accelerat de digitalizare. Potrivit sondajului pe care l-am realizat în țara noastră, abilitățile non-judiciare reprezintă un factor care „uneori” sau „frecvent” influențează calitatea deciziilor pentru 58% dintre judecătorii respondenți.

B. Limbile străine

Limbile străine pot aduce numeroare beneficii practicienilor: acces independent la o varietate mai mare de informații, inclusiv la jurisprudența națională a altor țări, dobândirea de cunoștințe privind tehnicile și instrumentele de cooperare judiciară, accesul la programe de schimb de experiență și la alte activități de formare internațională. Acest lucru este valabil pentru orice judecător, dar mai ales pentru un judecător dintr-un stat membru al Uniunii Europene, deoarece, așa cum se spune adesea, judecătorul național este primul judecător chemat să aplice dreptului Uniunii Europene. Specificitatea dreptului UE derivă, *inter alia*, din necesitatea unei interpretări și aplicări uniforme în toate cele 27 de state membre. Prin urmare, necunoașterea unei limbi străine poate limita „nu numai posibilitățile de cooperare judiciară cu privire la instrumente specifice, ci și dezvoltarea încrederii reciproce, utilizarea adecvată a doctrinei *acte claire*, precum și participarea la programe de schimb.”⁵²

În sondajul pe care l-am realizat în rândul judecătorilor români, 37% dintre respondenți au afirmat că procesul decizional le este afectat „uneori” sau „frecvent” de cunoașterea limbilor străine.

Rezultatele unui chestionar trimis de Parlamentul European în 2007 judecătorilor din statele membre au arătat că 38% dintre judecătorii respondenți au considerat că limbile străine constituie o barieră în calea unei informări adecvate cu privire la dreptul UE⁵³.

⁵¹ Comisia Europeană, Ediția din 2022 a tabloului de bord privind justiția în UE, 19 mai 2022, p. 31, disponibil la https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/eu_justice_scoreboard_2022.pdf.

⁵² Parlamentul European, Comisia pentru afaceri juridice, *Raport privind rolul judecătorului național în sistemul juridic al Uniunii Europene* [2007/2027(INI)], 2008, p. 3.

⁵³ *Raport privind rolul judecătorului național în sistemul juridic al Uniunii Europene*, anterior citat.

Având în vedere faptul că dreptul UE are întâietate față de legile naționale, judecătorii au obligația de a dispune de informații complete și actualizate cu privire la legislația europeană și la jurisprudența CJUE. În plus, există multe situații în care este necesară cooperarea judiciară între statele membre, iar judecătorii trebuie să stabilească o comunicare eficientă și încredere reciprocă.

În lumina celor avute în vedere, cunoașterea limbilor străine poate să îmbunătățească calitatea deciziilor judiciare, permițând judecătorilor să înțeleagă mai bine jurisprudența europeană și cea a statelor membre, actele Uniunii Europene și, de asemenea, să se bucure de posibilitatea de a îmbunătăți cooperarea între judecători.

C. Asistenți judiciari

În multe state membre, judecătorii nu se află într-o misiune solitară atunci când vine vorba de responsabilitățile lor juridice, ci sunt sprijiniți de asistenți judiciari. Desigur, aceștia din urmă au un statut și o serie de responsabilități ce diferă în funcție de sistemul juridic național în care își desfășoară activitatea. Asistenții judiciari pot avea un rol activ în deliberări și pot exercita o anumită influență asupra rezultatului procesului.⁵⁴

În Olanda, aceștia redactează hotărâri complete și corectează deciziile, inclusiv prin semnalarea unor eventuale neconcordanțe.⁵⁵ În Germania și Slovenia, asistenții judiciari sunt, de obicei, judecători din cadrul instanțelor de prim grad sau de gradul doi de jurisdicție, care activează la instanțele federale pentru o perioadă limitată de timp, pentru a dobândi experiență în vederea promovării.⁵⁶ Același model de judecători detașați în rolul de asistenți judiciari este cunoscut și în afara UE, de exemplu, în Albania, Bosnia și Herțegovina etc. La fel ca în Olanda, în Slovenia, judecătorii se bazează din ce în ce mai mult pe asistenții judiciari, care sunt implicați chiar și în deliberări.

⁵⁴ A se vedea, pentru mai multe detalii, în special cu privire la influența exercitată de asistenții judiciari în procesul decizional, N. Holvast, „The Power of the Judicial Assistant/Law Clerk: Looking Behind the Scenes at Courts in the United States, England and Wales, and the Netherlands”, 2016, *International Journal for Court Administration*, Vol. 7, nr. 2.

⁵⁵ Chestionarul pentru elaborarea Avizului CCJE nr. 22 (2019) privind rolul grefierilor și asistenților judiciari în cadrul instanțelor și relațiile acestora cu judecătorii, disponibil la <https://rm.coe.int/netherlands-questionnaire-ccje/168093929a>.

⁵⁶ Sinteza răspunsurilor la chestionarul pentru elaborarea Avizului CCJE nr. 22 (2019) privind rolul grefierilor și asistenților judiciari în cadrul instanțelor și relațiile acestora cu judecătorii, disponibilă la <https://rm.coe.int/summary-of-the-responses-to-the-questionnaire-for-the-preparation-of-o/168093f579>.

Indiferent de diferențele dintre statutul, organizarea și atribuțiile asistenților judiciari, determinate de diversitatea culturilor juridice⁵⁷, aceștia sprijină și aduc valoare sistemului judiciar.⁵⁸

De la începutul anului 2021, în România a fost implementat un proiect pilot⁵⁹ constând în dezvoltarea conceptului de „asistent al judecătorului”, fiind stabilite principalele activități ce intră în atribuțiile acestuia cu privire la sprijinirea activității judecătorului. Proiectul s-a finalizat prin reglementarea legală a acestei profesii. Astfel, art.150 alin. (1) din Legea nr. 304/2022 privind organizarea judiciară menționează că statutul și atribuțiile asistentului judecătorului sunt reglementate prin lege specială. După cum a remarcat Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE), „atunci când judecătorii sunt asistați în procesul de luare a deciziilor de către asistenții judiciari, calitatea și eficiența activității lor pot fi îmbunătățite în interesul societății și al participanților la procedurile judiciare”.⁶⁰

D. Pronunțarea unei hotărâri motivate

CCJE a subliniat că, „pentru a fi de înaltă calitate, o hotărâre judecătorească trebuie să fie percepută de către părți și de către societate, în general, ca fiind rezultatul unei aplicări corecte a normelor juridice, a unei proceduri echitabile și a

⁵⁷ A. Sanders, *Judicial Assistants in Europe - A Comparative Analysis. International Journal for Court Administration*, 2020, disponibil la <http://doi.org/10.36745/ijca.360>. Autorul identifică trei tipuri de asistenți judiciari: așa-numiții „scribi” (posturi permanente), „stagari” (post temporar pentru tinerii absolvenți de studii juridice) și „judecători detașați” (judecători de la instanța inferioară care petrec o perioadă limitată de timp la instanța superioară pentru a dobândi experiență în vederea unei viitoare promovări).

⁵⁸ În Sinteza răspunsurilor la chestionarul pentru elaborarea Avizului Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE) nr. 22 (2019) privind rolul grefierilor și asistenților judiciari în cadrul instanțelor și relațiile acestora cu judecătorii, CCJE a arătat că, în anumite țări, cum ar fi Croația, instanțele cu asistenți judiciari au rate de performanță mai mari decât cele care nu au asistenți judiciari. De asemenea, majoritatea răspunsurilor subliniază importanța asistenților judiciari pentru a îmbunătăți calitatea și eficiența instanțelor.

⁵⁹ Consiliul Superior al Magistraturii, România, *Optimizarea managementului la nivelul sistemului judiciar. Componenta instanțelor judecătorești*, Cod SIPOCA /MySMIS 751/129513, disponibil la <https://portal.just.ro/93/SiteAssets/SitePages/informatii/Programare%20Trib%20Ifov%20anunt.pdf>. Considerăm că acest proiect ar trebui dezvoltat la nivelul întregii țări, întrucât are numeroase beneficii cu privire la volumul de muncă al judecătorului și, implicit, calitatea procesului de luare a deciziilor. Credem că acesta este un exemplu de bună practică și sperăm că, în viitor, această nouă profesie va fi pe deplin implementată în sistemul judiciar.

⁶⁰ Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE), Avizul nr. 22/2019 privind rolul asistenților judiciari, punctele 1, 11, disponibil la <https://rm.coe.int/opinion-22-ccje-en/168098eacb>.

unei evaluări adecvate a faptelor, precum și ca fiind efectiv executorie. Numai atunci părțile vor fi convinse că dosarul lor a fost examinat și soluționat în mod corespunzător, iar societatea va percepe decizia ca pe un factor de restabilire a armoniei sociale.”⁶¹

Astfel, este general acceptat faptul că motivarea hotărârilor judecătorești este de cea mai mare importanță, garantând atât părților implicate, cât și publicului, faptul că hotărârea judecătorească nu este un act arbitrar. Pentru a îmbunătăți încrederea în sistemul judiciar și pentru a crește șansele de executare voluntară a hotărârii, una dintre propunerile noastre este ca, atât soluția, cât și motivele pe care este întemeiată aceasta, să fie pronunțate simultan.

În sistemul nostru judiciar, această soluție a fost adoptată doar în ceea ce privește cauzele penale, după ce dispozițiile articolului 400 alineatul (1), ale articolului 405 alineatul (3) și ale articolului 406 alineatele (1) și (2) din Codul de procedură penală au fost declarate neconstituționale de CCR.⁶² Ca urmare a acestei decizii, Parlamentul României a adoptat Legea nr. 130/2021 de modificare a Codului de procedură penală și a stabilit ca hotărârea să fie pronunțată numai după ce este motivată.

Considerăm că adoptarea aceleiași soluții juridice și în alte domenii ale dreptului ar fi benefică, având în vedere o serie de argumente. În primul rând, în etapa de deliberare, înainte de pronunțarea hotărârii, se stabilesc motivele de fapt și de drept ale cauzei. Prin urmare, judecătorii nu pot adopta o anumită soluție fără a acorda timp deliberării cu privire la motivele, atât de fapt, cât și de drept, care susțin decizia respectivă. Prin urmare, consemnarea silogismului judiciar care explică decizia este o garanție că respectiva hotărâre reprezintă expresia etapei de deliberare.⁶³

În al doilea rând, s-a argumentat că furnizarea unei soluții motivate garantează dreptul la un proces echitabil în lumina articolului 6 din CEDO. Dintr-o perspectivă de drept comparat privind procesele penale, se poate observa că, în mai multe țări

⁶¹ Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE), Avizul nr. 11/2008 privind calitatea hotărârilor judecătorești, punctul 30, disponibil la https://www.courtexcellence.com/__data/assets/pdf_file/0023/4919/ccje.pdf.

⁶² Curtea Constituțională a României, Hotărârea nr. 233 din 7 aprilie 2021, disponibilă la <https://www.ccr.ro/>.

⁶³ *Ibidem*, punctul 50.

din Uniunea Europeană precum Italia, Portugalia, Croația, Slovenia, Austria, Belgia, decizia este pronunțată simultan cu motivarea judiciară.⁶⁴

Cu toate acestea, CtEDO a hotărât că motivarea unei hotărâri judecătorești după pronunțarea acesteia nu încalcă în mod automat dispozițiile articolului 6 din CEDO, atât timp cât acest aspect nu privează reclamantul de exercitarea efectivă a dreptului de a ataca hotărârea.⁶⁵ În România, părțile își pot exercita acest drept numai după motivarea hotărârii.⁶⁶ Având în vedere faptul că, în unele cazuri, motivarea ar putea fi disponibilă la câteva luni după pronunțarea hotărârii, considerăm că ar fi benefică modificarea dispozițiilor legale în sensul obligativității pronunțării hotărârii odată cu motivarea acesteia.

E. Standardizarea deciziilor și a soluțiilor pentru cauzele repetitive

Conform răspunsurilor primite la studiul pe care l-am realizat, volumul de muncă este unul dintre cei mai importanți factori care afectează calitatea deliberării. O soluție eficientă care poate fi adoptată în vederea alocării unui timp mai îndelungat pentru raționamentul juridic propriu-zis este mecanismul de standardizare a hotărârilor. În acest sens, calitatea analizei juridice poate fi îmbunătățită, deoarece judecătorul nu va mai fi nevoit să aloce timp pentru informații repetitive, care se regăsesc în cauze având același obiect.

În ceea ce privește această soluție, CCJE a precizat într-unul dintre avizele sale că judecătorii pot utiliza modele standardizate atunci când pronunță o hotărâre. Mai mult chiar, CCJE a încurajat și a recomandat autorităților judiciare să elaboreze un ghid de bune practici pentru a facilita procesul de redactare a deciziilor.

În plus, s-a observat că, în cazul în care există numeroase cauze având același obiect, această situație poate deveni copleșitoare pentru sistemul judiciar. De exemplu, în România sunt numeroase cauzele privind drepturile salariale în litigiile de muncă pentru categoriile mari de lucrători, cauzele privind taxa de poluare sau clauzele contractuale abuzive impuse de comercianți în relația cu consumatorii. În același timp, aceste cauze presupun acordarea unei durate mari de timp în vederea pronunțării soluțiilor, cu toate că acestea sunt, adesea, previzibile. Astfel,

⁶⁴ *Ibidem*, punctele 54-55. Chiar dacă unele argumente care stau la baza acestei soluții, de exemplu cerința unei hotărâri definitive motivate pentru a răsturna prezumția de nevinovăție în materie penală, nu pot fi aplicate în domeniul dreptului civil sau administrativ, autorii subliniază că o hotărâre motivată permite părților să își formeze o opinie informată cu privire la legalitatea deciziei adoptate.

⁶⁵ CtEDO, Hotărârea din 16 decembrie 1992, Hadjianastassiou c. Greciei, Cerere nr. 12945/87.

⁶⁶ Articolul 468 din C.proc.civ.

un model standardizat poate fi benefic pentru procesul de redactare a deciziilor, cu impact imediat asupra duratei rezonabile a procesului.

În unele țări, se are în vedere adoptarea sau este deja în vigoare un mecanism de gestionare a cauzelor repetitive. În Grecia, o nouă procedură de hotărâre-pilot⁶⁷ este prevăzută de articolul 20A din Codul de procedură civilă.⁶⁸ Aceasta se referă la interpretarea dispozițiilor legale în cazul în care consecințele sunt de interes general pentru o categorie mai largă de persoane. După pronunțarea unei hotărâri-pilot de către Curtea Supremă, instanțele ordinare care au suspendat procedurile în cauzele în care a fost ridicată aceeași problemă vor examina doar ceea ce a fost lăsat în marja lor de apreciere.

În România, CSM a înaintat recent o propunere legislativă, inspirată, probabil, de articolul 61 din Regulamentul CEDO⁶⁹, pentru o procedură pilot care să trateze cauzele repetitive. Consiliul preconizează o creștere a calității hotărârilor judecătorești dacă această procedură intră în vigoare⁷⁰, deoarece hotărârea-pilot oferă nu numai o interpretare a dispozițiilor legale, ci și aplicarea legii la o situație de fapt specifică. În consecință, această soluție va fi utilizată *per se*, fără alte ajustări, în hotărârile judecătorești pronunțate în alte litigii, simplificând, astfel, activitatea judecătorilor.

Concluzie

Ce s-ar întâmpla dacă cazul lui Hunefer ar fi fost judecat astăzi? În mod clar, judecătorii nu ar avea posibilitatea de a-i contrabalansa inima pe un cântar în raport cu o pană de struț. Cu toate acestea, chiar dacă sistemul de justiție nu beneficiază de un instrument atât de precis și infailibil cum a fost cel avut de Osiris, cetățenii din zilele noastre, în momentul în care își reclamă drepturile în fața unei instanțe, se bucură de toate garanțiile unui proces echitabil.

Așa cum am anticipat în introducerea acestui articol, în prezent, dreptul la un proces echitabil cuprinde atât necesitatea pronunțării unei hotărâri motivate, cât și posibilitatea de a avea o cale de atac împotriva acestei hotărâri. Mai mult, am

⁶⁷ Acesta a intrat în vigoare de la 01.01.2022.

⁶⁸ Modificat prin Legea nr. 4842/2021 privind accelerarea procesului civil.

⁶⁹ Consiliul Superior al Magistraturii, România, Eliminarea factorilor pentru inflația de cauze, identificarea elementelor normative și a tendințelor de aglomerare, SIPOCA/MySMIS 752/129914, disponibil la <https://sites.google.com/csm.csm1909.ro/sipoca752/sipoca-752>.

⁷⁰ Pentru cercetarea care stă la baza acestei propuneri și pentru analiza de impact a procedurii preconizate, consultați pagina web a proiectului: <https://sites.google.com/csm.csm1909.ro/sipoca752/rezultate>.

Unitățile de măsură ale hotărârii judecătorești

concluzionat că motivarea unei hotărâri judecătorești trebuie să respecte anumite standarde pentru a păstra calitatea imaginii sistemului de justiție. Cu toate acestea, pentru a respecta aceste standarde, este important să recunoaștem că există anumiți factori interni și externi care pot interfera cu procesul decizional. Așadar, autoritățile competente ar trebui să aibă în vedere adoptarea unor măsuri care să răspundă nevoilor actuale ale sistemului judiciar, în vederea asigurării unei judecăți imparțiale și independente a fiecărei cauze în parte.